

"Van mijn man verlaten, bevindende ik mij met mijne zes weerloze kinderen in de uitersten armoede..."

Van een familietragedie in Drogeham omstreeks 1835

Door Dirk Reinder Wildeboer te Buitenpost.
Secretaris van de Stichting Oud-Achtkarspelen.
Tel. 0511-541920. E-mail: d.r.wildeboer@hetnet.nl

In dit artikel staat centraal de bewogen levensloop van Johannes Fokkes Hoeksma, die leefde van 1802 tot 1837 in Drogeham, dus ongeveer twee eeuwen geleden. Verder wordt iets verteld over zijn achtergrond. Een en ander geeft nu ook weer een indruk van die tijd.

Periode tot 1835

Johannes Fokkes Hoeksma aanschouwde het eerste levenslicht te Drogeham in het jaar 1802. Vader Fokke was daar landbouwer van beroep en tamelijk welgesteld, maar daarover later meer. Zoon Johannes was echter beslist niet rijk. Een tijd lang had hij een slagerij in Drogeham. Johannes Fokkes kreeg op zeker moment een relatie met Grietje Riekes van der Merk uit Surhuizum, waarmee hij ging samenwonen. In 1823 deed hij bij de burgerlijke stand in Buitenpost aangifte van de geboorte van hun eerste kind, genaamd Loltje, geboren te Drogeham, in een huis 'zonder nummer', aldus de geboorteakte. Dat wijst erop dat het paar niet in een stenen huis woonde, maar in een heidehut of spitkeet. Een teken dus dat ze niet bepaald in weelde leefden. Een jaar later, in 1824, kwam een kleine Fokke ter wereld en op 4 augustus 1827 trouwden Johannes en Grietje. In de huwelijksakte valt o.a. te lezen dat hierbij de kinderen Loltje en Fokke werden erkend. Volgens deze akte was Johannes zonder beroep en Grietje naaister. Hierna kwamen nog vier kinderen van het echtpaar ter

wereld, t.w. Wyske (1827), Elizabeth (1829), Teetske (1832) en Riekele (1835). Bij de geboorte van het derde kind, in 1827, woonden Johannes en Grietje op huisnummer 49 in Drogeham, waarschijnlijk was dit wel een huis van steen. In een verslag van de zitting van de arrondissementsrechtbank te Leeuwarden d.d. 23 oktober 1833 staat geschreven dat Johannes Fokkes Hoeksma op 12 november 1832 het beroep van 'slagter' in Drogeham uitoefende. Twee commiezen der rijksbelastingen waren bij hem geweest en hierbij bleek dat "hij zich schuldig had gemaakt aan het in zijne slagplaats in eene kast voor handen hebben van vier vierendeels lamschvlees, ongedekt met kwitantie van betaalde accijnzen".

Slager Hoeksma had volgens de gerechtelijke stukken "versch lamsvleesch" in voorraad, "onvoorzien van het gevorderde waardemerk". Hij werd veroordeeld tot het betalen van tien gulden boete en in geval van onvermogen, moest hij zes dagen de gevangenis in. Uit de volgende correspondentie tussen de grietman van Achtkarspelen en die van het Bildt blijkt dat Johannes

met zijn vader Fokke een ernstig geschil had, dat verband hield met het onderhoud van zijn gezin. Ten opzichte van zijn broers Pieter, Wieberen, Anne en zijn zuster Teetske, voelde hij zich achtergesteld. Door uit Drogeham te vluchten en zijn gezin in de steek te laten, wilde Johannes zijn vader Fokke opzadelen met het levensonderhoud van zijn vrouw en zes kinderen. Uiteraard is het onmogelijk om er achter te komen hoe de vork precies in de steel zat. Familieruzies zijn van alle tijden. We moeten het doen wat uit de stukken in het gemeente-archief van Achtkarspelen nog is te achterhalen. De ruzie met vader Fokke Pieters liep in de herfst van het jaar 1835 uit op een gezinsdrama, wat is te lezen in de volgende ambtelijke brieven.

"Van mijn man verlaten..."

Het gebeurde op 16 september in het jaar 1835 dat de grietman van Achtkarspelen, de heer S. van Haersma, een ontroerende en emotionele brief uit Drogeham kreeg van Grietje Rykeles van der Merk, die was getrouwd met Johannes Fokkes Hoeksma. Het was een smeekbede om hulp, want haar man had in alle stilte het gezin verlaten. De brief was door haar zelf en de armvoogden H. Henstra en G.J. Hoeksma ondertekend. Onderaan schreven de armvoogden een verklaring, waaruit blijkt dat het gezin van hun onderstand kreeg en dat het verzoek mede door "Wij Algemeene Armvoogden van Drogeham" werd gedaan. Wat de reden was van het verzoek en wat er allemaal zich had voorgedaan, kunnen we lezen in de brief met lange zinnen en vanzelfsprekend op de manier, zoals men toen een verzoek aan de autoriteiten schreef. Hierna volgt voor een gedeelte van de tekst:

"Mij in zoo zeer droevige omstandigheden bevindende, zijnde ik met mijne zes weerloze kinderen, voor elf weken geleden, van mijn man verlaten, bevindende mij in de uiterste armoede, ben ik te rade geworden, de vrijheid durven nemen aan UEdel Achtbare, dit mijn drukkend leed, aan U ter kennis te brengen, in vertrouwen op UEdel Achtbare minzame welwillendheid aan de lijdende ongelukkigen hulp te bieden, in hope dat, indien mogelijk zij, door UEdel Achtbare invloed op magt konde bemerkt, dat dezelve mijn man, tot zijnen plicht en zijn gezin moge wederkeren. Dat het heeden elf weken geleden is, dat mijn man, in den nacht is weggegaan van Drogeham, zonder met mij eenigen twist of oneenigheid te hebben gehad en zonder aan mij te zeggen dat hij vertrok. Hij verliet mij en zijne zes kinderen, waarvan het oudste twaalf jaren en het jongste neegen dagen oud waren. Hij verliet zijn gezin in armoede en zonder iets van aanbelang aan geld of eetbare waaren agterlatende en bleef mij en mijne kinderen niets overig als alleen de hulp van onze vader Fokke Pieters Hoeksma en van meer met ons mededogendheid bezittende menschen, welke mij ondersteunen. Egter al spoedig behalve dit, moest ik toch tot de Administratie der Armen mijnen toevlugt neemen. Dat mijn man Johannes Fokkes Hoeksma, zich ophoudt te Sint Jacobiparochie, Grietenij het Bildt, waar hij als arbeider bij de landbouwerstand verkeert".

Dan volgt er een uitvoerige smeekbede, of de grietman er

ook iets aan kan doen om haar man weer naar het gezin in Drogeham te doen terugkeren.

De grietman van Achtkarspelen deed zijn best en probeerde te bemiddelen. Hij schreef al spoedig een brief naar de grietman van het Bildt, waarin het probleem uit de doeken werd gedaan. In dit schrijven valt te lezen dat deze Johannes Fokkes Hoeksma "schoon onbemiddeld uit de deftigste boerenstand, een zoon was van Fokke Pieters Hoeksma en Loltje Johannes Kasje, wonende te Drogeham". Aan de grietman van het Bildt werd gevraagd om Hoeksma "te laten opsporen en voor UEdelAchtbare te doen komen, hem het hoogste onbehoorlijke van zijn gedrag onder oogen te brengen en hem door alle UEdelAchtbare meest gepast voorkomende middelen te overreedden om tot zijne diep bedroefde vrouw en zijn in de diepste armoede verkerende huisgezin terug te keeren".

"In ziekelijken toestand"

De grietman van het Bildt voldeed aan het verzoek van zijn colléga en schreef het volgende terug:

"Ik heb de persoon van Johannes Fokkes Hoeksma doen opsporen. Hij was een tijdlang arbeidende bij Beert Arjens Bos, landbouwer te Sint Jacobiparochie. De man is gisteren morgen bij mij geweest. Hij was in ziekelijken toestand en gaf voor dat terugkeer naar Drogeham zulks hem op dit oogenblik verhinderde te gaan. Ik meen bespeurd te hebben, dat de reden waarom hij zijn huisgezin had verlaten, bestond in oneenigheid met zijn vader over het onderhoud zijner kinderen en dat hij door zich te verwijderen, dien last aan zijnen vader wilde opdringen en wel uithoofde hij zich beklaagde niet op gelijken lijn met zijne overige broeders en zusters behandeld te zijn. Volgens de bedoeling van UEdelachtb. verzoek, heb ik Hoeksma aangespoord zich zijn huisgezin, zoodra mogelijk weder aantetrekken en naar Drogeham terug te keeren. Hetgeen hij mij dan ook beloofd heeft en welke belofte ik zorgen zal, dat met zijn vertrek van hier betreft, opgevolgd worde".

Na ontvangst van deze brief in Buitenpost, zond grietman van Haersma onmiddellijk een afschrift van dit schrijven naar de vrouw van Johannes Fokkes Hoeksma met de mededeling "dat de verblijfplaats van haar man door de grietman van het Bildt was opgespoord en dat hem zijne hoogste misdadige handelswijze onder de oogen was gebracht. Door alle gepaste maatregelen zou worden getracht haar man te bewegen weer naar zijn huisgezin in Drogeham te doen terugkeren".

Triest levenseinde

Wanneer de weggelopen man uit Drogeham weer thuis kwam is niet na te gaan. Zoals we eerder konden lezen in dit artikel, schreef de grietman van het Bildt al op 6 oktober 1835, dat Hoeksma 'in ziekelijken toestand was'. Misschien kwam hierin geen verandering, want ongeveer twee jaar later, op 25 oktober 1837, kwam er bericht op het grietenijhuis in Buitenpost, dat Johannes Fokkes Hoeksma 'in het huis van Opsluiting en Tuchtiging' te Leeuwarden was overleden. Bij de burgerlijke stand aldaar werd van zijn overlijden aangifte gedaan door onder andere 'Anne

Fokkes Hoeksma, oud 25 jaar, Veearts, wonende te Drogeham, Broeder van de overledene'. Dit was de jongste broer van Johannes. Uit de overlijdensakte blijkt verder dat het beroep van vader Fokke, die van oorsprong landbouwer was, nu ook als veearts werd opgegeven. Nu rijst de vraag wat de reden was van de opsluiting van Johannes. Het kan zijn dat dit nog het gevolg was van zijn veroordeling in 1833, want bij onvermogen moest hij zes dagen de gevangenis in. Een ander strafbaar feit van hem komt in de laatste vier jaren voor zijn dood niet in de archieven voor. Johannes Fokkes Hoeksma is slechts 36 jaar oud geworden.

Achtergronden

We gaan nu verder met de familie van de weggelopen Johannes. Zijn vader Fokke Pieters, werd in 1763 te Drogeham geboren. De naam van zijn vrouw was Loltje Johannes Kasje. Zoals eerder werd verteld kregen Fokke en Loltje vijf kinderen, waarvan de hoofdpersoon in dit verhaal, Johannes, de tweede was. Twee van deze kinderen trouwden met een dochter en zoon van Sake Jans Rijpma en Antje Hylkes Henstra. Dit was ook een welgesteld boerenechtpaar in de onmiddellijke omgeving, iets dichter bij het dorp dan de familie Hoeksma. Min of meer waren zij burens. Fokke Pieters en zijn gezin hebben lang op dezelfde boerderij, met huisnummer 61, onder Drogeham gewoond. In ieder geval van 1809 tot ongeveer 1836. Volgens de kadasterkaart van 1832 (de gegevens zijn zeker van ongeveer zeven jaar eerder), was Fokke Pieters eigenaar van de boerenplaats met wat er bij hoorde, dat op de kaart van Eekhof in 1844 wordt aangegeven als in de buurtschap 'Westerend'. Een eerdere kaart geeft de naam 'Hamsterwesteind' aan. Dit bezit was vrij uitgerekt, dat in een latere notariële akte als volgt wordt beschreven: 'Eene Zathe en Landen met Huizinge en Schure, gequoteerd nummer 61, Hornleger, Hovinge, groot in het geheel ongeveer achtenveertig Bunders Greide, Bouw- en Miedlanden, aldus staande en gelegen onder Drogeham. Hebbende tot principale naastlegers ten Oosten Jacob Pieters Hoeksma, ten Zuiden de Boschweg, ten Westen de Weduwe Hepke Douwes Feenstra en ten Noorden dezelve het Kolonelsdiep'.

Blijkens eerdergenoemde kadasterkaart stond op Westerend alleen nog de boerderij van Fokke Pieters. Op latere kaarten, onder andere die van 1844, zijn hier in totaal drie boerenplaatsen

vermeld, die allemaal met een reed zijn verbonden met de doorgaande weg van Drogeham naar Kootstertille. Op recente kaarten is niets meer van deze bebouwing te vinden, terwijl op een kadasterkaart van plm. 1930 deze nog wel aanwezig was. Om de welstand van de inwoners in de 19de eeuw te bepalen, kunnen de verschillende belastingregisters worden geraadpleegd. Destijds waren de plaatselijke belastingen, de zogenaamde dorpsomslagen, gebaseerd op het waarschijnlijk vermogen der ingezetenen en derzelve gepresumeerde consumptiën'. Met andere woorden: de vermogens werden geschat en met het uitgavenpatroon, de staat die men voerde, werd rekening gehouden. Bij de vaststelling van de aanslag werd ook de ene belastingplichtige met de andere vergeleken. Ingezetenen met weinig of geheel geen inkomen en zonder bezit, vindt men vaak helemaal niet in de belastingkollumieren. Wanneer we de belastingregisters van het dorp Drogeham bekijken, valt het op, dat gedurende een lange reeks van jaren, er vier dezelfde boeren zijn, die de hoogste bedragen moeten betalen. Als voorbeeld wordt hierbij het jaar 1828 genomen.

Verreweg de hoogste aanslag gaat dan naar de broer van Fokke Pieters, te weten Jacob Pieters, op huisnummer 56, voor een bedrag van f29,30. Daarna volgen Jan Bindert Kloosterman, huisnr. 1, met f15,80, wed. Jan Sakes Rijpma, huisnr. 63, met f15,80 en onze Fokke Pieters Hoeksma met f12,75.

We kunnen dus wel vaststellen dat deze in die tijd een groot aantal jaren de rijkste boeren waren in Drogeham. Al hun dorpsgenoten moesten met minder geld zien rond te komen. Voor wat het inkomen en bezit betrof, kon men het beste maar boer zijn.

Afgang

In de latere jaren van zijn leven schijnt Fokke Pieters Hoeksma in financiële moeilijkheden te zijn gekomen. Op 3 juli 1834 sluit hij via notaris R. Buijsing te Kollum een geldlening van f1200,- af met Bote Eskes, aldaar.

Hieruit blijkt dat alleen de helft van de boerderij met land nog in het bezit is van Fokke Pieters, waarop al een hypotheek rust van f200,-. Dit gedeelte dient dan als 'zekerheid' bij het aangaan van de lening, in die tijd 'obligatie' genoemd. In de loop van het jaar 1836 raakt Hoeksma van de

boerderij af, want dan is het adres huisnummer 34 in de bebouwde kom van het dorp. Het te betalen belastingbedrag daalt dan tot f1,25, terwijl een jaar eerder dit nog f12,- was. Dit is dus een bewijs dat men min of meer aan lager wal was geraakt. We zien dan dat drie zonen, te weten Pieter, Jan en Gerben, van de weduwe van zijn rijkere broer Jakob, op de vroegere boerenplaats van Fokke Pieters Hoeksma op het Westerend onder Drogeham wonen. Dit wijst erop dat deze familie het bezit heeft overgenomen en ook krijgen we de indruk dat de helft van de eigendommen in 1834, toen de lening van f1200,- werd aangegaan, ook al op naam stond van zijn schoonzuster of diens kinderen.

Fokke Pieters Hoeksma stierf op 5 april 1838 op 75-jarige leeftijd, zijn vrouw Loltje Johannes Kasje volgde hem op 25 februari 1840 en zij werd 67 jaar oud. Hierbij kwam dus een einde aan een leven met veel zorgen, tegenspoed en verdriet.

Bron: gemeentearchief van Achtkarspelen.

Dit was een publicatie namens de Stichting Oud-Achtkarspelen.

515.

In het Jaar een duizend acht honderd zeven en dertig, den *vijf en twintigsten* dag
der maand *October* des *—* middags te *twaaalf* ure, zijn
voor ons *Pier Zepen* Wethouder der Stad, aan Denwelken de
Burgemeester, bij Besluit van den *aansten* *Januury* dezes jaars, *—*
heeft opgedragen de functien van Officier van den Burgerlijken Stand der Stad
LEEUVARDEN, PROVINCIE VRIESLAND, gecompareerd:

Anne Fokkes Hoeksma, oud vijfentwintig jaar, Secante, wonende te Drogeham, Broeder van den Overledene, en Pieter Schaaff, oud drie en dertig jaar, Bewaarder in het huis van opvoeding en tuchtiging, woonachtig alhier
welke ons verklaard hebben, dat *Johannes Fokkes Hoeksma,*
oud heb en dertig jaar, Kleinkonink, geboren inwonende te Drogeham, Man van Greetje Rykeles van der Merck, in zoon van Fokke Pieter Hoeksma, Secant, en van Lottje Johannes Kooze, Echhelieden, wonende te Drogeham
op den *drie en twintigsten* dag der maand *October*
des *naidemiddags* te *half* uren, in de *woonkamer* C. Nummer *—* den *—*
— twee onnegentig alhier is overleden, en hebben wij deze Acte aan de Declaranten
voorgelezen, welkedijsel, nazulks, met ons hebben getekend.

A. F. Huibman.
P. Schaaff
Pier Zepen

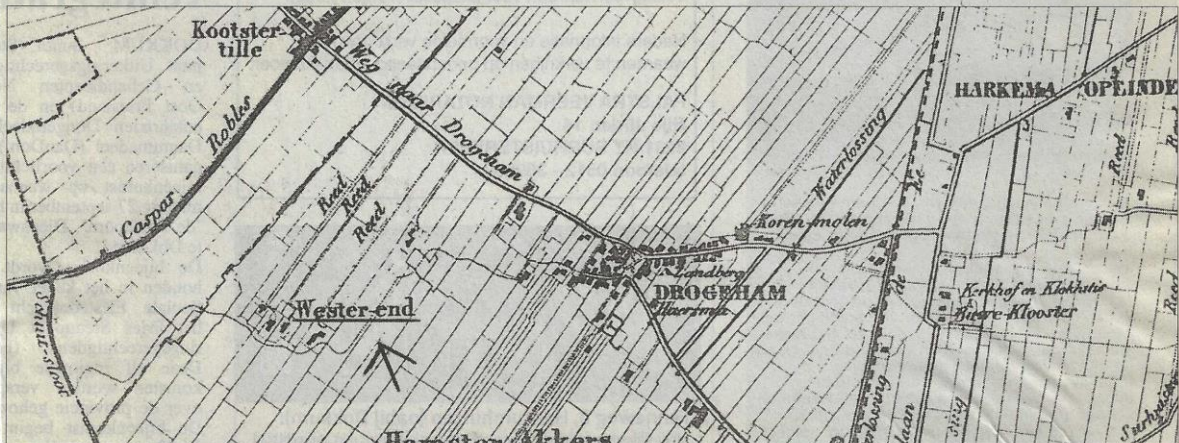
Kopie overlijdensakte van Johannes Fokkes Hoeksma.

Ansichtkaart van de Buorren van Drogeham omstreeks 1915.

Ansichtkaart van een groep mensen uit Drogeham in het begin van de 20e eeuw. Op de voorgrond café 'De Ham', en op het uithangbord de naam O. Bosma (doorreed en stalling). Bosma staat achter het fietsenrek.

Fragment kaart van Eekhoff (1844), waarop Drogeham met omgeving wordt aangegeven. De buurtschap 'Westerend' (met pijl), lag westelijk van het dorp.

Opname van een grafpaal op de begraafplaats Buweklooster onder Drogeham. Tekst: 'Rustplaats van G.R. Fokkinga. Huisvrouw van Jan B. Kloosterman, ontslagen den 21 October 1847, oud bijkans 67 Jaren'. Volgens de overlijdensakte was haar naam voluit: Grietje Roels Fokkinga, e.v. Jan Binderts Kloosterman. Jan Binderts was destijds een welgestelde boer in Drogeham en een tijdgenoot van de genoemde Hoeksma's in dit artikel. (Foto: D.R. Wildeboer)